

Το πραξικόπημα της Χιλής οδήγησε την περιβαλλοντική πολιτική δεκαετίες πίσω

[GABRIELA JULIO MEDEL](#) & [LORENZO FELTRIN](#)

Μετάφραση: Λυδία Καραζαρίφη

Πενήντα χρόνια πριν, στις 11 Σεπτεμβρίου 1973, οι χιλιανές ένοπλες δυνάμεις διέσχισαν τον κόλπο του Κιντέρο και εισέβαλαν στο χυτήριο χαλκού και το εργοστάσιο Ventanas, σπάζοντας τους φράχτες του από την παραλία και καταλαμβάνοντας γρήγορα το εργοστάσιο. Το υποστηριζόμενο από τη CIA πραξικόπημα κατά της δημοκρατικά εκλεγμένης κυβέρνησης του Σαλβαδόρ Αλιέντε απεικονίζεται συνήθως μέσα από τις τραυματικές εικόνες των αεροσκαφών Hawker Hunter που βομβάρδιζαν το προεδρικό μέγαρο, καθώς και αυτές των στρατιωτών που έσυραν χιλιάδες πολιτικούς κρατούμενους στο Εθνικό Στάδιο του Σαντιάγο, όπου πολλοί αντιμετώπισαν βασανιστήρια και δολοφονίες.

Ενώ διαδραματίζονταν αυτές οι φρικιαστικές σκηνές, ο στρατός κατέλαβε τις βασικές βιομηχανίες της χώρας, όπως τα εργοστάσια επεξεργασίας χαλκού και άλλους στρατηγικούς τομείς. Ο στόχος ήταν να επιτευχθούν στα προπύργια της εργατικής μαχητικότητας στα οποία η κυβέρνηση του Αλιέντε επεδίωκε να βασιστεί για τη μετάβαση στο σοσιαλισμό. Σχεδόν πενήντα χρόνια αργότερα, ο χαλκός βρίσκεται και πάλι στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος. Η S&P Global, μια εταιρεία χρηματοοικονομικών πληροφοριών και αναλύσεων, υποστήριξε ότι -αν η μετάβαση από "ένα ενεργειακό σύστημα έντασης καυσίμων σε ένα σύστημα έντασης ορυκτών" πάει καλά- η ζήτηση χαλκού θα διπλασιαστεί μέχρι το 2035 και θα συνεχίσει να αυξάνεται και μετά. Ωστόσο, το αυξανόμενο χάσμα μεταξύ προσφοράς και ζήτησης θα μπορούσε, όπως προειδοποίησε η εταιρεία, να θέσει σε κίνδυνο τη μετάβαση στην ενέργεια και να καταστεί "βασική αποσταθεροποιητική απειλή για τη διεθνή ασφάλεια".

Το φρικτό ιστορικό της νεοφιλελεύθερης δικτατορίας του Αουγκούστο Πινοσέτ όσον αφορά τις δολοφονίες, τα βασανιστήρια, τις εξαναγκαστικές εξαφανίσεις και τις πολιτικές κρατήσεις είναι πλέον σαφές, ακόμη και για τους φιλελεύθερους και συντηρητικούς απολογητές των εγκλημάτων του. Ο οικολογικός αντίκτυπος της δικτατορίας έχει, ωστόσο, κερδίσει λιγότερη προσοχή. Η βιομηχανική περιοχή Ventanas, γνωστή σήμερα ως η πιο εμβληματική "θυσιαζόμενη ζώνη" της Χιλής (όρος που συνδέεται με περιοχές που έχουν υποστεί μόνιμη αλλοίωση λόγω περιβαλλοντικής ζημίας), αποτελεί δραματικό παράδειγμα. Εκεί, η δικτατορία διέκοψε ένα σχέδιο αναβάθμισης του

συγκροτήματος επεξεργασίας χαλκού Ventanas που είχε προταθεί επί κυβέρνησης Αλιέντε, ανταποκρινόμενη στις πιέσεις των εργαζομένων του εργοστασίου και των τοπικών αγροτών, οι οποίοι είχαν διαμαρτυρηθεί για τις βλαβερές επιπτώσεις της ρύπανσης. Λόγω έλλειψης της μεταρρύθμισης, οι κοντινές πόλεις όπως το Puchuncaví και το Quintero υπέστησαν σχεδόν δύο δεκαετίες απεριόριστης ρύπανσης.

Από μια ευρύτερη προοπτική, η νεοφιλελεύθερη δικτατορία της Χιλής -ανατρέποντας την προσπάθεια του Αλιέντε να εκβιομηχανήσει περαιτέρω την πρόσφατα εθνικοποιημένη παραγωγή χαλκού- εδραίωσε την οικονομία της χώρας στην αποικιακή της λειτουργία ως εξαγωγέα πρωτογενών προϊόντων. Αυτή η εξορυκτική στρατηγική ακολουθήθηκε χωρίς κανέναν ενδοιασμό για τη ρύπανση και τις επιπτώσεις στην υγεία, προσθέτοντας στην απότομη βία της πολιτικής καταστολής και στην αργή βία της τοξικής μόλυνσης. Οι μακροπρόθεσμες συνέπειες αυτών των βλαβών προσφέρουν σημαντικά μαθήματα για το πώς οφείλουμε να σκεφτούμε για την ενεργειακή μετάβαση σήμερα.

Ένα τοξικό πραξικόπημα

Η κατασκευή ενός συγκροτήματος επεξεργασίας χαλκού στη Ventanas, η οποία είναι μια γεωργική και αγροτική κοινότητα στην πόλη Puchuncaví, που συνορεύει με την πόλη Quintero, ξεκίνησε το 1960. Οι αρχές της Χιλής είχαν αναθέσει σε μια δυτικογερμανική κοινοπραξία την κατασκευή του συγκροτήματος και ίδρυσαν την κρατική Χιλιανή Μεταλλευτική Εταιρεία (ENAMI) για να το αναλάβει. Αν και η τεχνολογία υπήρχε όταν ξεκίνησε το έργο, η μονάδα της ENAMI δεν διέθετε σύστημα δέσμευσης των εκπομπών. Παρά το γεγονός αυτό, οι καθυστερήσεις, οι υπερβάσεις κόστους και τα ατυχήματα έγιναν ο κανόνας καθ' όλη τη διάρκεια της διαδικασίας κατασκευής.

"Τα μηχανήματα", ανέφερε ένας εργάτης στις σελίδες της αριστερής La Unidad, "ήταν τόσο ελαττωματικά που μπαίναμε στις 7 το πρωί αλλά ποτέ δεν ξέραμε πότε θα βγαίναμε... έπρεπε να σηκώσουμε και να ελέγξουμε περίπου 3.000 ράβδους βάρους 120 κιλών η καθεμία. . . Και, το χειρότερο απ' όλα, το προϊόν δεν άξιζε τίποτα, επειδή οι χημικές δοκιμές έδωσαν άσχημα αποτελέσματα". Το εργοστάσιο ήταν τόσο χαοτικά σχεδιασμένο που έναν από τους διευθυντές του, ο οποίος απογοητευμένος από τα προβλήματα που αντιμετώπιζε, αποπειράθηκε να αυτοκτονήσει.

Όταν ο αριστερός συνασπισμός Λαϊκή Ενότητα (UP) έφερε τον Αλιέντε στην προεδρία, κερδίζοντας τις εκλογές της 4ης Σεπτεμβρίου 1970, μια νέα φουρνιά νέων, αριστερών αποφοίτων και φοιτητών άρχισε να περνάει τις πύλες του εργοστασίου. Τα κυριότερα κόμματα της UP - το Σοσιαλιστικό Κόμμα, το Κομμουνιστικό Κόμμα και το Λαϊκό Ενωτικό Κίνημα Δράσης (Αριστερό-Χριστιανικό) - είχαν όλα εργοστασιακές ομάδες στη Ventanas. Ο Χοσέ Καρράσκο, πρόεδρος της εργατικής ένωσης της Ventanas, ήταν μέλος του Κομμουνιστικού Κόμματος. Το εξωκοινοβουλευτικό Επαναστατικό Αριστερό Κίνημα (MIR) είχε επίσης ένα μέλος στο διοικητικό συμβούλιο της ένωσης, τον Guillermo Sotomayor, γνωστό και ως Caballo Loco (Τρελό Άλογο). Παρ' όλα αυτά, η κεντρικά Χριστιανική Δημοκρατία διατηρούσε ένα μεγάλο ποσοστό οπαδών, και ως εκ τούτου η συζήτηση μεταξύ των

εργαζομένων ήταν ζωηρή και μερικές φορές σκληρή. Έτσι, όταν στις 11 Ιουλίου 1971, το Κογκρέσο της Χιλής ενέκρινε ομόφωνα την εθνικοποίηση όλων των ορυχείων χαλκού μεγάλης κλίμακας, την οποία ο Αλιέντε αποκάλεσε "μισθό της Χιλής", η υποστήριξη ήταν ευρεία μεταξύ του πληθυσμού, συμπεριλαμβανομένων των εργατών της Ventanas.

Στη Ventanas, οι εργαζόμενοι κατήγγειλαν έναν μακρύ κατάλογο κινδύνων για την υγεία και την ασφάλεια: τοξικά αέρια και σκόνες που περιείχαν θείο και αρσενικό, ακραίες θερμοκρασίες, μεγάλα βάρη, κινδύνους πτώσης, εργονομικούς τραυματισμούς και υπερβολικά πολλές ώρες εργασίας. Παρά ταύτα, η εταιρεία επέμενε ότι δεν υπήρχαν "κανένα τοξικό αέριο και ότι τα έλκη δεν είναι επαγγελματικές ασθένειες" που σχετίζονται με την εργασία εντός του εργοστασίου. Πριν από το πραξικόπημα, η UP εφάρμοζε σταδιακά προληπτικά μέτρα και προστατευτικό εξοπλισμό για τη βελτίωση των συνθηκών για τους εργαζόμενους του εργοστασίου. Το 1972, η ENAMI συνέστησε μια εθνική διμερή επιτροπή υγιεινής και ασφάλειας, η οποία συνέταξε μια καυστική έκθεση για το εργοστάσιο, τονίζοντας την επείγουσα ανάγκη μεταρρύθμισής του.

Παρόλο που η ανησυχία για το περιβάλλον θεωρείται συχνά πρόσφατη εξέλιξη, πολλοί εργαζόμενοι και αγρότες της Ventanas ανησυχούσαν για την καταστροφή που προκαλούσε το εργοστάσιο στην κοντινή γη και τα νερά. Ένας υπάλληλος, από τον οποίο πήραμε πρόσφατα συνέντευξη, θυμήθηκε ότι "οι άνθρωποι ήταν πολύ ευαισθητοποιημένοι σχετικά με το περιβάλλον εκείνη την εποχή, επειδή έβλεπαν τις επιπτώσεις της ρύπανσης από το θείο και από το γεγονός ότι οι ίδιοι οι εργαζόμενοι είχαν θέσει το θέμα. Θέλαμε φίλτρα, νέες τεχνολογίες, πολλά πράγματα, ακόμη και εκείνη την εποχή! Αλλά τότε με τη δικτατορία δεν μπορούσαμε να το κάνουμε". Μέχρι τις αρχές του 1973, η ENAMI είχε προετοιμάσει ένα σχέδιο που περιελάμβανε την εγκατάσταση μιας μονάδας θειικού οξέος για τη δέσμευση μέρους των εκπομπών διοξειδίου του θείου που προέρχονταν από το εργοστάσιο, ένα ειδικό σύστημα τήξης (flash smelting system) και άλλες πιο σύγχρονες τεχνολογίες.

Σύντομα η ζωή του εργοστασίου μπλέχτηκε με τα προβλήματα που προκάλεσαν το οικονομικό μποϊκοτάζ και οι προετοιμασίες πραξικοπήματος που υποστηρίζονταν από τις ΗΠΑ, με αποτέλεσμα να δημιουργηθούν εσωτερικές διαιρέσεις σχετικά με το πώς θα ανταποκρινόταν στις εξελίξεις αυτές. Ορισμένοι εργάτες έκαναν πολιτικές επαφές με τους pirquineros, τους μικρούς ανθρακωρύχους των οποίων ο χαλκός είχε ανατεθεί στην ENAMI για την αγορά και την επεξεργασία. Οι pirquineros ήταν ως επί το πλείστον αριστερόστροφοι και - το σημαντικότερο - χειρίζονταν τακτικά δυναμίτη ως μέρος της δουλειάς τους. Ωστόσο, τελικά, οι μαχητικοί εργάτες που προσπαθούσαν να προετοιμαστούν για το πραξικόπημα ήρθαν αντιμέτωποι με την αβυσσαλέα ασυμμετρία της δύναμης μεταξύ του εργατικού κινήματος και των ενόπλων δυνάμεων.

"Κάναμε συγκεντρώσεις στο ίδιο το εργοστάσιο", θυμάται ο Rafael Maldonado, πρώην υπάλληλος της ENAMI Ventanas και μετέπειτα πολιτικός κρατούμενος, "και οι άνθρωποι ήταν απελπισμένοι γιατί έβλεπαν το πραξικόπημα να έρχεται αλλά δεν ήξεραν τι να κάνουν... Έτσι φυλάγαμε τους πύργους μετάδοσης της ENAMI και, ανάμεσα σε όλους μας, δεν είχαμε ούτε ένα τουφέκι! ... Ο στρατός ήξερε πολύ καλά τι να κάνει, έκοψε τα τηλέφωνα και επιτέθηκε από την παραλία. Και δεν

συνάντησαν καμία αντίσταση. Κατέλαβαν το εργοστάσιο μέσα σε πέντε λεπτά". Το πραξικόπημα κατέστειλε βάνουσα κάθε ανοιχτή μορφή εργατικής οργάνωσης, και η Ventanas δεν αποτέλεσε εξαίρεση. "Για πάνω από ένα χρόνο δουλεύαμε με ένοπλους στρατιώτες με στολές να διευθύνουν το εργοστάσιο", όπως θυμήθηκε ένας εργάτης.

Μάρτυρες του πραξικοπήματος εκτιμούν ότι εκατοντάδες εργαζόμενοι στη Ventanas απολύθηκαν μετά την ανάληψη της εξουσίας από τον Πινοσέτ, κυρίως λόγω των πολιτικών τους θέσεων. Από αυτούς, πολλοί φυλακίστηκαν και βασανίστηκαν σε διάφορα κέντρα κράτησης. Μόλις απελευθερώθηκαν, ορισμένοι πήγαν στην εξορία, ενώ άλλοι αντιμετώπισαν μια ζωή στερήσεων όντας μέσα στις μαύρες λίστες της κυβέρνησης του Πινοσέτ.

Εκτός από την αχαλίνωτη καταπάτηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, η νεοφιλελεύθερη δικτατορία της Χιλής επέβλεψε την αποβιομηχάνιση, καταστρέφοντας την οργανωμένη εργασία εκεί όπου ήταν ισχυρότερη, και διατήρησε μια οικονομία προσανατολισμένη κυρίως στις εξαγωγές ορυκτών και μονοκαλλιιεργειών. Στη Ventanas, το πραξικόπημα απέτρεψε την αναβάθμιση της τεχνολογίας, η οποία θα έσωζε ζωές και θα μετρίαζε τη μακροπρόθεσμη υποβάθμιση του τοπικού φυσικού περιβάλλοντος.

Το εργοστάσιο θα χρειαζόταν μέχρι την επιστροφή της δημοκρατίας τη δεκαετία του 1990 για να ξεκινήσει τις εργασίες για ένα σύστημα δέσμευσης των εκπομπών, μετά από δύο δεκαετίες δικτατορίας και την καταστροφή μεγάλων τμημάτων του οργανωμένου εργατικού κινήματος. Μέχρι τότε η αριστερά της Χιλής βρισκόταν αντιμετώπη με μια δύσκολη μάχη στην προσπάθειά της να αγωνιστεί για ισότητα και περιβαλλοντική δικαιοσύνη.